

Zjawiskowa
trojka

Rosyjska Polonia

Niewiele o nich wiemy. Znamy, i to nieraz tylko szczątkowo, dzieje może kilkuset osób. A jak żyły pozostałe tysiące, dziesiątki tysięcy wychodźców, czym się zajmowali?

JACEK PAŁKIEWICZ

Od Saszy Adamczyka dowiaduję się, że wśród Polaków nie brakowało kontrowersyjnych osób, zwłaszcza awanturników lubiących nocne hulanki. Widywano ich na szalonych imprezach, w kasynach gry i burdelach. Na ulicach koczowali pijani żebracy, niefortunni poszukiwacze złota szukali zapomnienia i pociechy

w spelunkach. Niejeden skrywał wstydliwą chorobę, czyli powszechnie panujący syfilis. Bywały przypadki samobójstw, kiedy zawodziła odporność psychiczna. A w ogóle to najbardziej rażącym Rosjan grzeszkiem było widoczne u niektórych cwaniactwo. Wada gorsza, w ich oczach, od antypatycznej wielkopańskiej wyniosłości Polaków.

– Moje życie okazało się niełatwe – snuje opowieść niezłą polszczyzną

Archiwum autora

obywatel Irkucka podtrzymywał kontakty z odległym krajem, prenumerował prasę krajową, zamawiał w Warszawie książki. Potem nastąpił niebotyczny terror i w 1937 r. dziadek stracono pod zarzutem szpiegostwa na rzecz Polski. Rodzice przez długie lata skrywali przed Janem swoje korzenie, nigdy nie wspominali o 85 tys. ofiar czystki etnicznej wobec Polaków. Po wojnie, z etykietą „wrogów narodu”, musieli zapomnieć o czasach dobrobytu. Droga mozolnie wędrującego przez życie osiedleńca wiodła donikąd. Jan, dobrze zapowiadający się naukowiec pracujący na uniwersytecie, mieszkał z żoną i dwójką małych dzieci w „komunale”, w jednym pokoju ze wspólną kuchnią i łazienką, zapominając o ojczyźnie rodziców, którą znał tylko z opowiadań.

– Wprawdzie nie mieszkam w skrajnej nędzy, ale chciałbym od życia czegoś więcej. Nie, nie wyjadę już do Polski, bo za głęboko tu wrosłem. – Emerytowany dziś pracownik naukowy nie ukrywa rozgoryczenia. Biją od niego zacność i otwartość. – Nie mam swojej ojczyzny, bo ona posiada przeszłość i przyszłość. Ja jestem zawieszony w obczyźnie, tylko w teraźniejszości. Dziadek miał charakter, stawiał czoło dziejowej próbie, a ja nie odnalazłem nigdy własnej tożsamości. I tak przychodzi żyć z rozdartą duszą.

Współcześni wydatnie cenili „irkuckiego Polaka”, mera Mikołaja Saładzkiego. Był synem urodzonego w Tarnopolu uczestnika wojny rosyjsko-japońskiej, osiadłego w 1906 r. na Syberii. Zjednął sobie dużą popularność. Jako burmistrz sprawujący władzę przez osiemnaście lat wniósł niepodważalny wkład w rekonstrukcję zabytkowych budowli i ochronę pomników historii.

– To był prawdziwy polski dżentelmen: kulturalny i elegancki wobec dam – podkreśla Tatiana Żyndajewa.

Mamy prawo chlubić się ich dokonaniem i świadectwem. O ich roli wspomina Czesław Miłosz w *Rodzinnej Europie*: „Właśnie Polacy, bardzo sprawni wszędzie poza swoim krajem, jeżeli przymusowo czy dobrowolnie znaleźli się w Rosji, działali

tam jako cywilizatorzy”. Z jednej strony napawają nas dumą, z drugiej szokują zaległości w popularyzacji wspaniałych nieobecnych. niewiele o nich wiemy. Znamy, i to nieraz tylko szczątkowo, dzieje może kilkuset z nich. A jak żyły pozostałe tysiące, dziesiątki tysięcy wychodźców, czym się zajmowali? Badacze różnych dyscyplin i historycy ze szkoły profesora Antoniego Kuczyńskiego mają jeszcze wiele do zrobienia.

Wprawdzie Irkuck ma w sobie coś specyficznego, to osobiście nie potrafię w nim znaleźć śladów dawnego blasku. Przygnębiające wrażenie sprawiają zaniedbane w większości domy zapadające się w tajną pod nimi zmarzlinę. Nie ratują ich nawet kolorowe okiennice, ornamenty na framugach czy liczące sto lat dekoracyjne fasady. To zresztą mało istotne, bo interesują mnie inne tematy.

Mówią, że w mieście liczącym 850 tys. mieszkańców żyje ok. 3 tys. Polaków. Według organizacji polonijnych do polskości przyznaje się w Rosji ponad 300 tys. osób. Dziś polskie rodowody można odnaleźć wśród uczonych, przedsiębiorców, działaczy kultury, a także milionów zwykłych Sybiraków. Po zniknięciu ZSRR z mapy świata nagle odrodziła się autentyczna świadomość narodu. Okazało się, że nie ma już narodu radzieckiego. Ten fakt, jak i proces globalizacji implikowały potrzebę poszukiwań własnej tożsamości, społecznego samookreślenia. Wielu wychowanych w przestrzeni wieloetnicznej, odciętych od języka i kultury zabrało się do odkurzania powikłanych historii rodzinnych.

Po rewolucji październikowej nastąpiły masowe czystki, deportacje i represje. Tłumiono wszelkie przejawy polskości, zamykano kościoły, komunizm zacierał poczucie odrębności narodowej. Szykanowano w środowisku pracy – jeśli ktoś zajmował wyższe stanowisko, niszczył dokumenty i rodzinne pamiątki. Trudno było zachować mowę ojczystą i jakiegokolwiek tradycje. Dzisiaj, pomimo trudnych kwestii historycznych i niezdrowych ambicji polityków, wciąż →

przy lampce gruzińskiego wina Jan, oficjalnie Iwan, który woli pozostać anonimowy. – Dziadek Stanisław, który przyjechał tu w 1901 r., dorobił się majątku, budując infrastrukturę dla nowo powstałej Kolei Transsyberyjskiej.

Rodzina opływała w dostatki, dzieci wychowane w duchu katolickim i polskiej tradycji otrzymały solidne wykształcenie i doskonale znały ojczystą mowę. Ogólnie szanowany

→ przeszkadzających w pojednaniu między naszymi narodami, ponownie odradzają się język i duma z polskich korzeni. Przyznanie się do polskości to nobilitacja.

Wielu z tych, którzy stracili swoją tożsamość narodową, mówi, że gdzieś w głębi duszy drzemie w nich cząstka rodowodu. Prawniczka, emerytowana podpułkownik milicji, mistrzyni sportu spadochronowego Franciszka Zarembińska z Irkucka opowiada, że jej dzieci nie znają polskiego, ale wnukowie tak. I to poczytuje sobie za nie lada zaszczyt. Takie przypadki odnowy polskości nie są odosobnione, o czym dowiadywałem się podczas publicznych, odbywających się w przyjaznej atmosferze spotkań z mieszkańcami miast.

Kierowane przez Marię Iwanową towarzystwo „Nadzieja” w Ułan Ude zalicza się do najstarszych i najbardziej aktywnych spośród ponad czterdziestu organizacji polonijnych w Federacji Rosyjskiej i szczyli się imponującym dorobkiem daleko wykraczającym poza zwyczajową działalność kulturalno-oświatową.

– Organizujemy wymianę młodzieży, wystawy, konferencje, koncerty, imprezy o charakterze naukowym czy spotkania z ciekawymi ludźmi zaproszonymi z Polski – informuje

Zdjęcia: archiwum autora

Purga – wicher połączony z zamiecią śnieżną

Iwanowa. – W ten sposób polska kultura staje się w tej stepowej krainie synonimem najlepszej reprezentacji dalekiej Europy.

– Dzięki „Nadziei” Polacy stają się aktywną grupą narodowościovą, która przywraca i pielęgnuje pamięć o swoich korzeniach – opowiada przybyły z Krakowa Jerzy Bogusław Nowak, pasjonat i wielbiciel Syberii, który przywiózł młodych ludzi

z Małopolskiego Towarzystwa Schronisk Młodzieżowych.

„Polak to brzmi dumnie”. Taki przekaz spotykam wśród syberyjskiej Polonii. Maria Iwanowa poświęca masę czasu na kształtowanie świadomości patriotycznej i poczucia identyfikacji z własnym krajem.

– Zachęcamy młodzież do zgłębiania wiedzy o Polsce, podtrzymywania i upowszechniania tradycji. Staramy się wzmacniać w świadomości i wartości dziedzictwa narodowego i tworzyć pozytywny obraz Polski w oczach cudzoziemców – opowiada z żarliwą pasją. I nie są to czcze słowa. Pani Iwanowa to wszystko wprowadza w czyn. Moje notatki z uroczystości przy krzyżu w Miszysze kończą się zapisem: „Ludziom takim jak Iwanowa czy Nowak należałoby stawiać pomniki”.

JACEK PAŁKIEWICZ

Tekst jest fragmentem uaktualnionej książki *Syberia* Jacka Pałkiewicza, której ósme wydanie ukaże się w najbliższych dniach. *Przewodnik po polskiej literaturze pięknej od XVI do XXI wieku – 500 polskich ksiązek, które warto w życiu przeczytać* (Muza 2012), zaliczył tę publikację do tych, które z różnych powodów wypada znać.

W syberyjskiej głubince